

УДК 336.71 (477)

Андрос С. В., к. е. н., доцент

Університет банківської справи НБУ (м. Київ)

КОНВЕРГЕНЦІЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНУ БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ

Виявлено основні проблеми функціонування української банківської системи. Досліджено вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на діяльність комерційних банків в окремих країнах. Здійснено аналіз вітчизняного законодавства з регулювання діяльності комерційних банків на міждержавному, регіональному та національному рівнях. Обґрунтовано необхідність конвергенції національної банківської системи до міжнародної. Визначено основні напрямки підвищення конкурентоспроможності комерційних банків.

Ключові слова: банківська система, депозит, кредитування, ризики.

Andros S.

CONVERGENCE OF COMMERCIAL BANKS OF UKRAINE INTERNATIONAL BANKING SYSTEM

The basic problems of the Ukrainian banking system. The influence of external and internal factors on the activities of commercial banks in some countries. The analysis of national legislation to regulate the activities of commercial banks at the international, regional and national levels. The necessity of convergence of the national banking system to international. The main ways of improving the competitiveness of commercial banks.

Key words: banking, deposit, lending, risks.

Андрос С. В.

КОНВЕРГЕНЦИЯ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНУЮ БАНКОВСКУЮ СИСТЕМУ

Виявлены основные проблемы функционирования украинской банковской системы. Исследовано влияние внешних и внутренних факторов на деятельность коммерческих банков в отдельных странах. Осуществлен анализ отечественного законодательства по регулированию деятельности коммерческих банков на межгосударственном, региональном и национальном уровнях. Обоснована необходимость конвергенции национальной банковской системы в международную. Определены основные направления повышения конкурентоспособности коммерческих банков.

Ключевые слова: банковская система, депозит, кредитование, риски.

Андрос С. В.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Трансформаційні процеси всередині банківської системи впливають на реальний сектор, державні фінанси, інші сфери економіки. Зростає кількість фінансових інструментів, доступних для інвесторів. Просуваються нові технології фінансових операцій, що сприяє масовому поширенню фінансових послуг.

Серед основних проблем української банківської системи можна виділити наступні: диверсифікація і розширення бізнесу; стягнення прострочених кредитів; поповнення клієнтської бази новими кредитоспроможними позичальниками; підтримка достатніх резервів; диверсифікація і стабілізація джерел ресурсів при одночасному зниженні вартості запозичення; підтримка достатньої ліквідності; підвищення капіталізації; вдосконалення ризик-менеджменту; зміцнення систем корпоративного управління; підвищення прибутковості; оптимізація структури витрат; подолання складнощів, пов'язаних з конкуренцією і домінуванням потужних банків. Автором здійснена спроба окреслити та проаналізувати розвиток банківського сектора, системи індикаторів, які дозволять скласти цілісне уявлення про його вагомість як для розвитку окремої країни, так і цілої групи країн.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Політика НБУ спрямована на підвищення рівня капіталізації та ліквідності системи, що не сприяє зростанню кредитування реального сектора економіки. Керівник аналітичного департаменту ІГ «ТАСК» А. Шевчишин акцентує, що основою розвитку банківського сектора є удосконалення ризик-менеджменту, зміцнення систем корпоративного управління й орієнтація на оптимізацію структури витрат. Керівник аналітичного підрозділу ІК «Інвестиційний капітал України» О. Вальчишен наголошує, що банки концентруються на зниженні кредитних ризиків та нарощуванні депозитних портфелів. На думку голови правління VAB Банку Д. Мальцева, ринок залучення ресурсів є волатильним у відношенні до цінових пропозицій та знаходиться майже в тому ціновому діапазоні, з якого і починав [1].

Цілі статті: вивчення об'єктивної необхідності формування і розвитку банківської системи та виділення у зв'язку з цим певних

тенденцій її інтеграції у міжнародну банківську систему; аналіз різних систем державного регулювання діяльності комерційних банків у розвинених країнах та подальша розробка моделі виходу українських банків на міжнародний ринок з урахуванням закономірностей регулювання їх діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основною причиною виникнення фінансової кризи є закредитованість населення. Лідерство України в цьому рейтингу показує, що українці живуть не у відповідності до своїх статків і розраховують зазвичай на майбутні доходи. Директор компанії «ЕОС України» О. Тесленко коментує: «Перше місце України в цьому рейтингу має стати сигналом для Національного банку України (НБУ) про прийняття превентивних заходів по обмеженню кредитування населення. Відсутність контролю над споживчим кредитуванням і ризиками, які банки беруть на себе внаслідок жорсткої конкуренції, несе негативні наслідки для економіки країни». Якщо порівнювати сьогодишню ситуацію з докризовою, обсяг прострочених кредитів збільшився в багато разів, а зростання їх повернення істотно відстає. Обсяг проблемних кредитів до загальної суми кредитів в окремих країнах світу наведена на рис. 1.

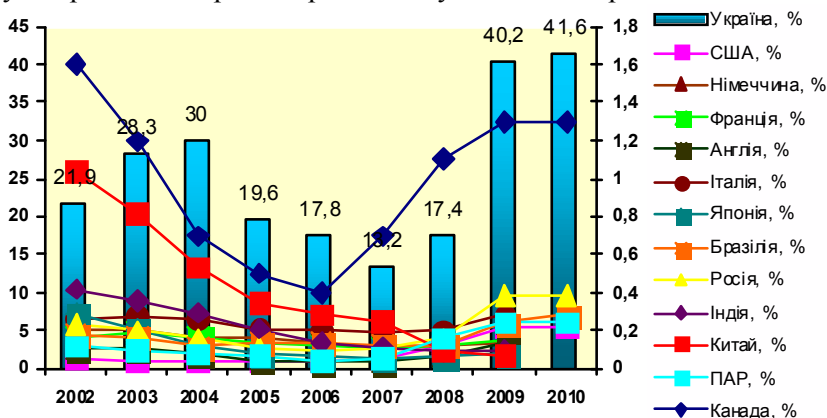

Рис. 1. Обсяг проблемних кредитів до загальної суми кредитів в окремих країнах світу упродовж 2002–2010рр., %*

* складено автором на основі [2]

Так, за січень 2011 р., банки видали кредитів на суму близько 94 млрд грн. У грудні 2011 р. надані позики склали – 137 млрд грн. Якщо мова йде про кредит, слід врахувати, що більше половини нових позик – це пролонгація старих. Банку вигідно пролонгувати старий кредит «перевіреного» клієнта, ніж надавати позику новому клієнту. Банки надають кредити спочатку з правом пролонгації, щоб у міру його обслуговування змінювати умови договору з урахуванням стратегічних змін. Основна маса кредитів надається юридичним особам. Так, у січні 2011 р. юридичні особи отримали позики на 87 млрд грн, фізичні особи – лише на 7 млрд грн. У 2011 р. частка кредитів юридичним особам склала 90% від усієї суми виданих позик.

Проблема полягає не стільки у фінансових установах, скільки в потенційних позичальниках. Банки при видачі кредиту фізичним особам розраховують на хорошу заставу, їх може зацікавити платоспроможний клієнт, а з цим часто великі проблеми. Тому банки кредитують без застави. За підсумками січня 2011 р., із загальної кількості виданих кредитів – 83% споживчі і без застави. За січень 2010 р. – 85%. У 2011 р. за споживчими кредитами ставки в гривнях були занадто високими. Надаючи кредити без застави, банки за рахунок високих ставок (27,8%) страхують себе від ризиків. Саме в цьому полягає головна проблема кредитування населення. Якщо юридичні особи можуть розраховувати на «дешевий» кредит, то фізичні – лише на дорогий [3].

У 2011 р. європейські кредитні установи зменшили свої кредитні портфелі на українському банківському ринку на 28 млрд грн. На відміну від європейських «дочок», російські гравці мають доступ до дешевого фінансування материнських компаній. Це дозволило російським банкам збільшити присутність в Україні та видати у 2011 р. нові позики на суму близько 13 млрд грн. Активно в цьому напрямку діяв дочірній банк «Сбербанка Росії», який видав позик на 6,3 млрд. грн, «Промінвестбанк» показав зростання кредитного портфеля на 3,5 млрд грн, «ВТБ Банк» – на 2,6 млрд грн, «Альфа-банк» – на 0,5 млрд грн. [4].

Для створення сприятливого фінансового клімату в Україні зростання кредитних портфелів банків має відбуватися помірно і відповідати зростанню доходів населення. Компанія «ЕОС Україна» підтримує ідею тимчасового обмеження ризиків при споживчому

кредитуванні для стабілізації економіки. «Українці повинні навчитися розраховувати на власні фінансові ресурси і розглядати можливість повернення заборгованості за кредитами в довгостроковій перспективі. Від цього виграють споживачі, держава, колектори», – підкреслив директор «ЕОС України» О. Тесленко [5].

Поряд з Польщею, Іспанією, Ірландією та Грецією, Україна демонструє найвище співвідношення споживчих кредитів до ВВП. Відношення банківських кредитів до ВВП – це показник, який показує, наскільки банківська система проникає в економіку. Високий показник відношення банківських кредитів до ВВП виражається в глибокій кризі для економіки даної країни. В Україні співвідношення кредитів до ВВП становить близько 70%. В Росії, цей показник у п'ять разів менше (рис. 2–3).

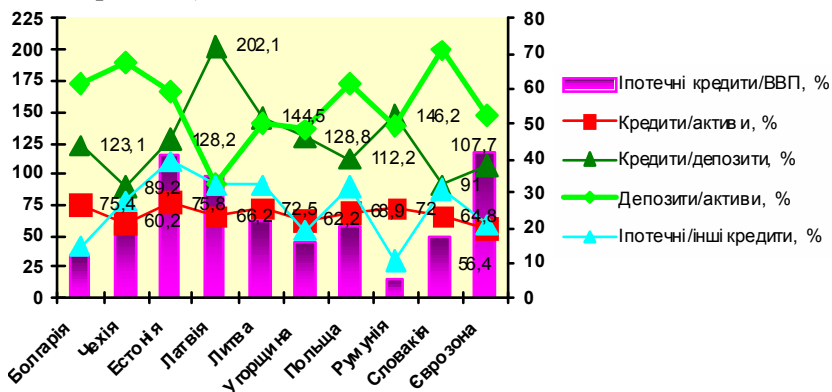

Рис. 2. Співвідношення кредитів/активів, кредитів/депозитів, депозитів/активів, іпотечних кредитів/ВВП в окремих країнах на червень 2011 р., %*

* складено автором на основі [6]

У 2011 р. активи українських банків збільшилися на 12,4% – до 1,059 трлн грн. Загальні активи на початок 2012 р. становили 1,213 трлн грн. У структурі загальних активів кредитні операції – 68%, вкладення в цінні папери – 7,2%, кореспондентські рахунки в інших банках – 6,5%, готівкові кошти та кошти в НБУ – 4,9%, основні засоби та нематеріальні активи – 4,6%.

Зобов'язання банків збільшилися у 2011 р. на 11,6% – до 897,6 млрд грн. Кошти фізичних осіб – 306,2 млрд грн (34,1%); кошти

суб'єктів господарювання – 186,2 млрд грн. (20,7%); міжбанківські кредити і депозити – 166,5 млрд грн (18,6%). Капітал банків у 2011 р. виріс на 16,9% і на початок 2012 р. становив 161,0 млрд грн (15,2%) пасивів банків. Сплатчений зареєстрований статутний капітал банків збільшився на 17,8% – до 171,9 млрд грн [7].

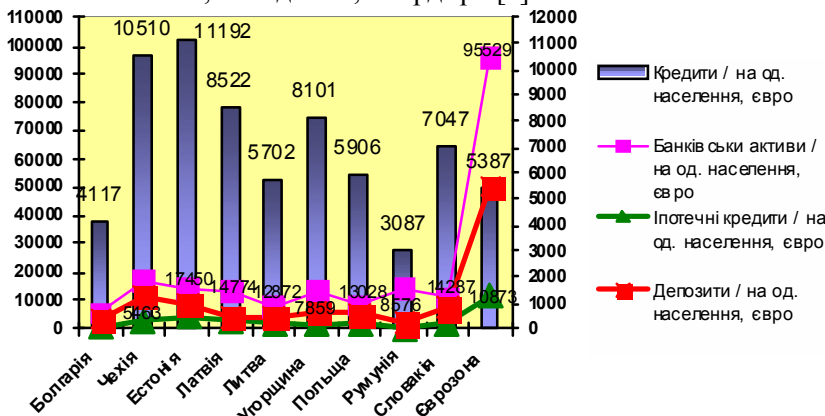

Рис. 3. Співвідношення активів, іпотечних кредитів, депозитів та кредитів на одиницю населення в окремих країнах світу у 2011 р., %*
* складено автором на основі [6]

Натомість, зростання активів у банківській системі Білорусі в 2010 р. склало 53%. Для порівняння: банківські активи в західних країнах зросли в 2009 р. – у Франції на 4%, у Великобританії – на 6%. Зростання банківських активів у Білорусі в 2010 р. є однією з форм державної підтримки реального сектора. У Білорусі, де 70% банківського і реального секторів належить державі, банки виконують функцію акумулятора ресурсів, які держава спрямовує в економіку. Різне зростання банківських активів, що перевищує 15–20% на рік, є сферою виникнення додаткового ризику. Крім того, інфраструктура банківського сектора, системи ризик-менеджменту банків, набір моніторингових і регулятивних заходів, які використовує центральний банк недостатні поглинути ризику, які виникають при масштабному зростанні кредитування. Саме завдяки державній підтримки реального сектора економіки частка проблемних активів у банківській системі Білорусі є низькою.

Однією з передумов високих темпів кредитування в Білорусі є те, що корпоративний сектор країни потребує фінансування, а джерела надходження позикових коштів є досить обмеженими. Білоруські емітенти, позбавлені доступу до дешевих позикових ресурсів із-за кордону, а тому можуть розраховувати лише на фінансову підтримку білоруських банків. У Білорусі немає жодної компанії, яка б залучила ресурси на іноземному ринку капіталу (борговому ринку). Публічний борговий ринок для корпоративного сектора Білорусі закритий, оскільки білоруські компанії не мають кредитного рейтингу [8].

Інфляція і волатильність реального валютного курсу в Україні негативно впливають на основні показники банківського сектора та економіки в цілому. Спостерігається високий рівень втручання держави в діяльність банківського сектора. Це відображається на участі органів влади в рекапіталізації банків, їх націоналізації, приєднанні приватних банків до державних. В Україні державні банки контролюють 21,0% банківських активів.

Наприклад, у банківській системі Росії домінують державні Ощадбанк і Банк ВТБ, на частку яких припадає майже 35,0% банківських активів. Це призводить до викривлення умов конкуренції, що негативно відображається на кредитоспроможності приватних банків. Рівень державної участі може істотно знизитися внаслідок прямого продажу активів. Щоб не допустити системного колапсу уряд і регулюючі органи підтримують банківський сектор шляхом запровадження відповідних заходів.

Зростання кредитування стримує наявність значного обсягу проблемних кредитів та неготовність вітчизняних банків до ризикових операцій. Відзначається порівняно мала кількість високонадійних позичальників, а попит на кредити знижується. Стрімке зростання спостерігається в сегментах корпоративного кредитування і незабезпеченого споживчого фінансування в національних валютах. Іпотечне кредитування зростає повільними темпами. В Україні заборонено видачу споживчих кредитів в іноземній валюті. Позитивним моментом є те, що зростання кредитування в банківській системі підтримується за рахунок зростання вкладів клієнтів. Ступінь покращання якості активів визначається «поведінкою» реструктурованих корпоративних кредитів, ефективністю діяльності по стягненню заборованості, рівнем кредитування неблагополучних

секторів економіки, концентрацією кредитних портфелів на окремих суб'єктах кредитування, а також часток валютних кредитів, виданих нехеджованим позичальникам.

У 2010 р. українська банківська система отримала 1,6 млрд. дол. США (далі дол.) збитків. Банківська система Казахстану у 2010 р. отримала прибуток – 9,6 млрд дол. і рентабельність активів на рівні 11,96%. В російській банківській системі у 2010 р. прибуток склав 19 млрд дол., а ROA – 1,8%. Більшість українських банків у 2011 р. згенерували операційний прибуток, достатній для абсорбування витрат на формування нових резервів і підтримки прийнятної капіталізації, адже рівень їх дивідендних виплат невисокий. Операційний прибуток зріс в банках, які приділяють належну увагу якості активів і формують достатні резерви на початку кредитного циклу, активно здійснюють врегулювання проблемної заборгованості та нарощують кредитування. Нормалізація витрат на фондування і відновлення кредитування сприяють стабілізації чистої процентної маржі банків. Відношення операційних витрат до операційних доходів покращується завдяки оптимізації адміністративних витрат, у т.ч. витрат на утримання персоналу і філіальних мереж.

У структурі ресурсної бази банків України відбуваються зміни, що виражаються в зменшенні ролі ринків позикового капіталу та підвищенні значення вкладів клієнтів. У 2010 р. частка останніх у загальних зобов'язаннях банківського сектора України становила 55,0%, Росії – 73,0%, Казахстані – 64,0%. За рахунок зростання коштів клієнтів покращується відношення кредитів до депозитів. У 2010 р. воно знизилося в Україні – до 182,0%, Росії до 86,0%, Казахстані – до 132,0%. Дана тенденція сприяє зниженню залежності банків від державного фінансування і дозволяє компенсувати витрати на погашення заборгованості перед іноземними кредиторами. Завдяки зростанню довіри клієнтів до банківської системи, а також стабілізуючим заходам, що приймаються урядами країн, обсяги вкладів клієнтів збільшилися у 2010 р. в Україні – на 11,0%, Росії на 23,0%, Казахстані – на 14,0%.

Депозитна база є волатильною, зберігається небезпека масового зняття грошей з рахунків під впливом паніки. Зростанню коштів клієнтів перешкоджають відновлення зростання споживчих і корпоративних кредитів, висока інфляція з урахуванням якої, реальні

процентні ставки переходять в сферу негативного значення. Темпи зростання вкладів залежать від агресивної політики банку стосовно відсотків закладами, популярності бренду та можливостей із залучення державних депозитів. Спостерігається відновлення запозичень на міжнародних ринках капіталу. У 2011 р. загальний обсяг непогашених зовнішніх зобов'язань банківського сектора склав: в Україні – 28 млрд дол., Казахстані 17 млрд дол., Росії – 144 млрд дол. і становив відповідно 24,0%, 28,0% і 14,0% від загального обсягу зобов'язань.

Для більшості банків показник достатності капіталу є фактором, що негативно впливає на їх рейтинги, адже в умовах ведення бізнесу забезпечує обмежений захист на випадок несприятливих змін ринкових тенденцій. На кінець 2010 р. середній коефіцієнт капіталізації, скоригований з урахуванням ризику, становив 7,0% після поправок на ризик концентрації. Цей показник значно нижчий коефіцієнтів достатності регулятивного капіталу в банківських системах: України – 17,9%, Росії – 18,1%, Казахстані – 20,8%. Банкам, не здатним генерувати достатній капітал власними коштами, потрібна допомога акціонерів у формі вливань капіталу, які б компенсували проблемні кредити та підтримали бізнес [9].

Формальне дотримання вимог адекватності капіталу – необхідна, але не першорядна умова, виконання якої дасть змогу українським банкам розширити обсяги кредитування економіки. Існує дві проблеми, що вимагають системного вирішення. Перша – дефіцит залучених коштів. Більшість банківських строкових депозитів залучаються на короткостроковий термін, а оптимальний строк інноваційного чи іпотечного кредиту обчислюється роками. Середній незнижуваний залишок за депозитами «до запитання» – це використовуване банками джерело ресурсів. Хоча – це «зона ризику» (мораторій на дострокове повернення депозитів, право на оголошення якого можна отримати в НБУ, покликаний зменшити цей ризик). Власний капітал банку, якщо він не «обраний» інсайдерами, також є джерелом довгострокових кредитних ресурсів.

Потужні банки мають можливість отримувати довгострокові ресурси за кордоном. Використання валютних ресурсів для кредитування резидентів, що не мають валютних доходів, – це сумнівна справа. Вирішити дану проблему досить складно. Потрібні

стратегічні рішення про розвиток фондового ринку, запровадження нових фінансових інструментів, за допомогою яких кредитні установи зможуть акумулювати довгострокові кошти населення.

Друга проблема полягає в незбалансованості структури фінансового сектора країни. З великого розмаїття фінансових інститутів, які складають фінансову систему в розвинених країнах, в Україні розвинені лише банківський і страховий сектори. Банкам, з їх дорогою інфраструктурою, здійснювати кредитування на мікрорівні не рентабельно. Для легального залучення депозитів і кредитування встановлено високий, як для України, бар'єр: хочеш кредитувати – створи банкомат. Ніша «середніх» фінансових установ залишається порожньою. Кооперативні та інвестиційні банки не з'явилися. Кредитні спілки обмежені в обсягах і видах операцій. З одного боку, бізнес, особливо малий і середній, відчуває брак кредитних ресурсів, з іншого – у населення немає інших надійних інструментів для вкладення грошей, крім банківських депозитів (крім банків, у системі страхування вкладів інші фінансові інститути участі не беруть). Виходить – банкам невигідно, іншим – не можна.

Недержавна пенсійна система знаходиться в зародковому стані. Боргові інструменти, цінні папери не отримали належного місця в економічних відносинах. Не з'явилася інфраструктура, яка б забезпечувала їх ліквідність і розвиток фондового ринку. Пайова участь в інвестиційних будівельних програмах, які розвиваються, з точки зору інвестора – це непрозорий інструмент. Захищати інтереси приватних інвесторів і організувати цей ринок, як прозорий і ліквідний, можуть спеціалізовані інвестиційні фонди. Таких інститутів в Україні немає. Немає і ринку іпотечних сертифікатів. Немає стандартизованих заставних інструментів, державних цільових облігацій для населення (на п'ять років під «інфляцію +3%»), які можна вільно купувати-продавати, а це ефективне джерело довгострокових інвестиційних грошей.

Структура регуляторних органів фінансової системи являє собою: НБУ, Держкомісію з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР), Держфінпослуг. Неефективність спільної регуляторної діяльності обумовлена тим, що в кожного регулятора – власна ділянка роботи, корпоративні інтереси, залежність від політичних процесів у країні. Фінансовий сектор України не розвивається як цілісна

збалансована система. Незрозуміло, хто з трьох регуляторів може забезпечити методологічну, нормативну, організаторську підтримку формування нових «ніш» і появу нових інститутів та інструментів. Діяльність регуляторів зводиться до виконання контрольних функцій. Так, НБУ контролює комерційні банки, щоб вони не зробили чогось, що виходить поза межі сформованих «бізнес-традицій». ДКЦПФР контролює точність оформлення емісії ЦБ, правильність звітування інвестиційних компаній за виконаними операціями. Держфінпослуг через некомпетентність не може належним чином здійснювати контроль і бути «локомотивом» стратегічного розвитку банківської системи. Іншими словами, регулятори стали заручниками корпоративного поділу власних інтересів [10].

Відповідно до постанови НБУ №479 банки повинні привести норматив НЗ–1 до значення не менше 10% від регулятивного капіталу до 01.01.2013 р., після чого до порушників будуть застосовуватися відповідні санкції. Регулятор дозволив до 01.07.2012 р. враховувати в капіталі оплачені, але не зареєстровані внески в статутний капітал. Почнуть діяти нові підходи до розрахунку нормативу короткострокової ліквідності (Н6) – активи банку з кінцевим строком погашення до одного року будуть зменшуватися на суму сформованих під них резервів. З 01.04.12 р. зміниться база розрахунку нормативів інвестування в цінні папери окремої установи (Н11; не більше 15,0%) і норматив загальної суми інвестування (Н12; до 60,0%) – з регулятивного на статутний капітал. Це дозволить обмежити інвестиційний ризик, пов'язаний із здійсненням банками інвестицій та операцій з цінними паперами.

Банкам буде заборонено виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі, якщо такий крок призведе до порушення нормативу адекватності регулятивного капіталу. Радник голови правління Кредобанку Р. Гриценко наголошує: «Хтось знайшов схему не включати ресурси в розрахунок співвідношення активів до капіталу, тому і ввели цей коефіцієнт». «Це пригальмує активні операції широкого спектра і змусить банки перерозподіляти вільні ресурси в сторону реального кредитування, а не інших операцій», – наголошує член правління Промінвестбанку В. Кравець. По суті, НБУ перекидає виведення капіталу з українських банків на тлі залучення ними депозитів населення. «Сьогодні проблеми з можливістю залучити

пасиви всередині країни, а зовнішні ринки закриті, тому така міра своєчасна», – вважає В. Кравець. Обмеження НБУ позбавляють іноземні банки можливості фінансово підтримувати свої збиткові українські «дочки». «За попередніми розрахунками, цим нормативом будуть обмежені лінії підтримки кількох іноземних банків, адже вони перевищуватимуть встановлений норматив НЗ–1», – акцентує Р. Гриценко [11].

Висновки:

1. Розвиток тенденцій у банківській системі України передбачає: поступове скорочення обсягу проблемних кредитів; стабілізація витрат на формування нових резервів на помірному рівні; підвищення спроможності банків абсорбувати збитки шляхом накопичення резервів, зростання капіталізації за рахунок вливань капіталу акціонерами або використання нерозподіленого прибутку; збільшення частки ліквідних активів; зростання коштів клієнтів; покращання можливостей рефінансування; підвищення прибутковості за рахунок стабілізації чистої процентної маржі та контролю витрат; зовнішньої підтримки, у т.ч. з боку органів державної влади; позитивні зміни в режимі регулювання.

2. Банки зосереджені на зменшенні ризиків по своїх портфелях. У сегменті корпоративного кредитування роблять ставку на короткострокові позики, надаючи їх на підтримку поточної діяльності компаній. Вимоги до позичальника є досить жорсткими.

3. Можливості кредитної активності фінансові установи узгоджують з пожвавленням ринку. Визначальною тенденцією для банківського сектора є стрімкий розвиток дистанційних сервісів в якості сильних конкурентних переваг. Це дозволить банкам знизити навантаження на відділення, оптимізувати витрати на адміністрування угод по найбільш масовим продуктам і послугам.

4. Банки будуть розширювати функціонал інтернет-банкінгу, мережі АТМ, робити ставки на кіоски самообслуговування. Банки розглядатимуть можливість співробітництва в об'єднаних мережах, що дасть змогу покращити обслуговування клієнтів і заощадити кошти на обслуговування та розширення мережі власних АТМ.

5. Вагому роль у стратегії просування банківських продуктів буде відгравати платіжна карта та комісійні доходи. Відкритим залишається питання доврегулювання в рамках законодавства

процедури стягнення на зобов'язання за простроченими кредитами. Для банківської системи стане актуальним питання розчищення балансів з урахуванням складності портфеля проблемної заборгованості.

1. Куца Е. Банки ощутили кризисное дежавю. 22.02.12 г. / Елена Куца // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.dtk.com.ua/show/ukr/article/16581.html>
2. The World Bank. Working for a World Free of Poverty. Bank nonperforming loans to total gross loans (%) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://data.worldbank.org/indicator/FB.AST.NPER.ZS/countries>
3. К «дорогим» кредитам придется привыкать. 10.03.2012 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economics.puls.kiev.ua/finances/89376.html#1331402549>
4. Російські банки прийшли в Україну на зміну європейським. 14.02.12 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?rosiyski_banki_priyshli_v_ukrayinu_na_zminu_yevropeyskim&objectId=187990
5. Украина – лидер по отношению объема потребительских кредитов к ВВП. 24.06.2011 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uastar.net/page.php?id=16162>
6. Банки выставляют в свободную продажу заложенную по ипотеке недвижимость. 2012 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bulgaria.gulfstream.ua/news/item/103-banki-vystavlyayut-v-svobodnuyu-prodazhu-zalozhennuyu-po-ipoteke-nedvizhimost>
7. Активы банков в 2011 году увеличились на 12,4% // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://segodnya.novostimira.com/n_2019525.html
8. Локомотив белорусской экономики тянет непосильный груз. 25.02.2011 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://udf.by/news/economic/39469-lokomotiv-belorusskoj-ekonomiki-tyanet-neposilnyy-gruz.html>
9. Аннет Эсс, Екатерина Трофимова, Standard & Poor's / forINSURER.com. S&P озвучил прогноз основных показателей банковских систем Казахстана, России и Украины в 2011-2012. 01.06.2011 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forinsurer.com/public/11/06/01/4336>
10. Свои помидоры – ближе. Сколько Украине нужно банков и где им взять столько капитала? 16.02.2006 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ua.all.biz/publications/?pubid=907>
11. Банкам перекроют пути вывода капитала. 15.02.2012 г. Коммерсант-Украина // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.banki.ua/news/bankpress/?id=148115>